

TR 41 (BURSA-ESKİŞEHİR-BİLECİK) BÖLGESİNİN TARIMSAL ÜRETİM DURUMU

Mertcan SEZER^{1*}, Murat AZAK¹, Erdem GÜLÜMSER¹

¹*Bilecik Şeyh Edebalı Üniversitesi, Tarla Bitkileri Bölümü*
Sorumlu yazar: sezermertcan96@gmail.com

Özet: İç Anadolu Bölgesi ile Marmara Bölgesi'ni birbirine bağlayan TR41 Bölgesi Bursa, Eskişehir ve Bilecik illerinden oluşmaktadır. Bölgenin yüzölçümü 29.095 km² (göl dahil) ile Türkiye yüzölçümünün %3.7'sine karşılık gelmektedir. Bölge illerinden Eskişehir coğrafi bölgelere göre İç Anadolu Bölgesi'nde, Bursa Marmara Bölgesi'nde bulunmaktadır. Bilecik ise Marmara, Karadeniz, İç Anadolu ve Ege Bölgelerinin kesim noktaları üzerinde, dört coğrafi bölgede toprakları olan Türkiye'deki tek ildir. Tarım sektörü katma değerinde; Türkiye genelinde olduğu gibi, düşüş eğilimi göstermektedir. Ülkemizdeki tarım alanlarının %3.9'u TR41 bölgesindedir. Tarım alanlarının %60'ı ekilen alanlarken, kalanını sebze bahçeleri, meyvelikler, zeytinlikler, yem bitkileri ve nadas alanları oluşturmaktadır. Bölgede arazinin %36'sında işlemeli tarım yapılabilir. Tarım arazisinin yaklaşık dörtte biri sulamaya uygundur fakat bunun ancak yarısı sulanabilmektedir. TR41 Bölgesi, 26 Bölge içinde son verilere göre bitkisel üretim değeri açısından onuncu, hayvansal ürün değeri açısından yirmi ikinci sırada yer almaktadır. TR41 Bölgesi olarak tarımsal üretim değeri incelendiğinde; toplam tarımsal üretim değerinin (bitkisel üretim, hayvansal üretim ve canlı hayvanlar değeri toplamı) %65.09'u bitkisel üretimden gelmekte, hayvansal üretim ve canlı hayvanlar değeri toplam tarımsal üretim değerinin sırasıyla %28.3 ve %6.61'ini oluşturmaktadır. Bölgenin tarım faaliyet kolundaki gayri safi katma değerinin Türkiye tarım değeri içindeki payı yılımız itibariyle %4.28'dir. Bölge içinde farklı iklim ve toprak yapısına sahip TR41 bölgesinde, Bursa ve Bilecik'te meyvecilik ve sebzeçilik, Eskişehir'de tahıl ürünleri ve şekerpancarı üretimi öne çıkmaktadır. Bu derlemede TR 41 (Bursa-Eskişehir-Bilecik) bölgesinin tarımsal üretim durumunun değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: TR 41, Bursa, Eskişehir, Bilecik, Tarım.

AGRICULTURAL PRODUCTION STATUS OF TR 41 (BURSA-ESKİŞEHİR-BİLECİK) REGION

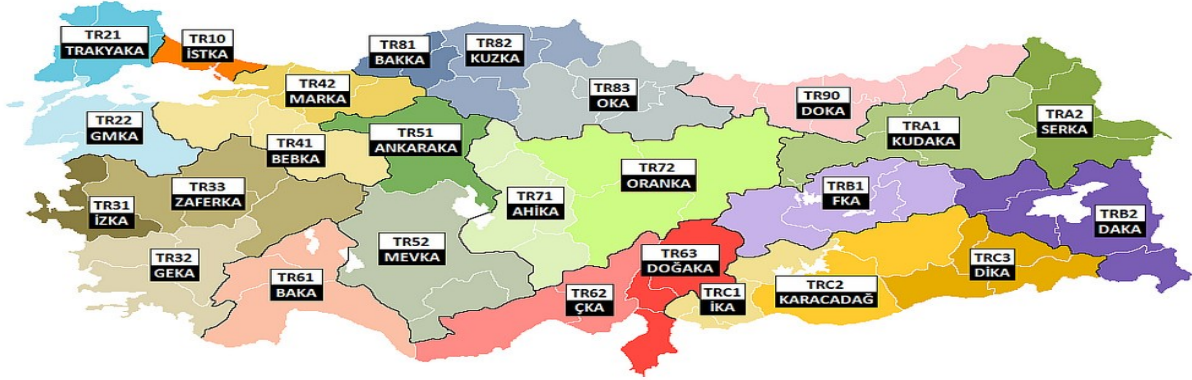
Abstract: The TR41 Region, which connects the Central Anatolia Region and the Marmara Region, consists of the provinces of Bursa, Eskişehir, and Bilecik. The surface area of the region is 29.095 km² (including the lake), corresponding to 3.7% of Turkey's surface area. Eskişehir, one of the provinces of the region, is located in the Central Anatolia Region, and Bursa is in the Marmara Region, according to geographical regions. Bilecik is the only province in Turkey that has lands in four geographical regions, on the intersection points of the Marmara, Black Sea, Central Anatolia, and Aegean Regions. In terms of the added value of the agricultural sector, as is the case throughout Turkey, it shows a downward trend 3.9% of the agricultural areas in our country are in the TR41 region. While 60% of agricultural areas are cultivated, the remainder consist of vegetable gardens, orchards, olive groves, forage crops, and fallow areas. Cultivated agriculture can be done on 36% of the land in the region. Approximately a quarter of the agricultural land is suitable for irrigation, but only half of it can be irrigated. According to the latest data, the TR41 Region ranks tenth among 26 regions in terms of plant production value and twenty-second in terms of animal product value. When the agricultural production value in the TR41 Region is examined, 65.09% of the total agricultural production value (sum of crop production, animal production, and livestock value) comes from crop production, and animal production and livestock values constitute 28.3% and 6.61% of the total agricultural production value, respectively. The share of the region's gross added value in the agricultural activity branch in Turkey's agricultural value is 4.28% as of this year. In the TR41 region, which has different climate and soil structures within the region, fruit and vegetable growing in Bursa and Bilecik and grain products and sugar beet production in Eskişehir come to the fore. In this review, it is aimed to evaluate the agricultural production situation of the TR41 (Bursa-Eskişehir-Bilecik) region.

Keywords: TR-41, Bursa, Eskişehir, Bilecik, Agriculture.

1. Giriş

Bölge illerinden Eskişehir coğrafi bölgelere göre İç Anadolu Bölgesi'nde, Bursa Marmara Bölgesi'nde bulunmaktadır. Bilecik ise Marmara, Karadeniz, İç Anadolu ve Ege Bölgelerinin kesim noktaları üzerinde, dört coğrafi bölgede toprakları olan Türkiye'deki tek ildir. Kalkınma göstergelerine göre TR 41 Bölgesi içerisinde yer alan Bursa-Eskişehir-Bilecik illeri toplam ülke nüfusunun % 5'ine sahip olup, sürekli göç alan bölgeler arasında yer almaktadır. Sektörel olarak gayrisafi katma değere bakıldığında, tarımın katma değerdeki payı % 5.5 iken, hizmetlerin % 52.4 ve sanayinin ise % 42.1'dir. TR41 Bölgesi, ülke içinde en fazla katma değer yaratan ilk 5 bölge arasında sanayi katma değeri açısından İstanbul'dan sonra ikinci sıradadır (Anonim, 2018).

Avrupa Birliği bölgesel kalkınma politikalarına uyumunun sağlanması amacıyla Türkiye'nin bölgesel kalkınma politikalarının 2002 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile ülke çapında İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) yapılarak, bölgeler ve iller arasında oluşan ekonomik ve sosyal farklılıkların giderilmesi açısından 3 farklı düzey grubu belirlemiştir. Bu grupta 12 bölge "Düzyey-1" 26 bölge "Düzyey-2" ve 81 il "Düzyey-3" olarak belirlenmiştir.

Şekil 1. Türkiye'de İstatistikî Bölge Birimleri Düzyey-2 Sınıflandırması

Şekil 2. TR 41 Bölgesi illeri ve ilçeleri (Bursa, Bilecik, Eskişehir)

TR41 Bölgesi, 26 Bölge içinde son verilere göre bitkisel üretim değeri açısından onuncu, hayvansal ürün değeri açısından yirmi ikinci sırada yer almaktadır. TR41 Bölgesi olarak tarımsal üretim değeri incelendiğinde; toplam tarımsal üretim değerinin (bitkisel üretim, hayvansal üretim ve canlı hayvanlar değeri toplamı) %65.09'u bitkisel üretimden gelmekte, hayvansal üretim ve canlı hayvanlar değeri toplam tarımsal üretim değerinin sırasıyla %28.3 ve %6.61'ini oluşturmaktadır. Bölgenin tarım faaliyet kolundaki gayri safi katma değerinin Türkiye tarım değeri içindeki payı yılımız itibariyle %4.28'dir.

Bölge içinde farklı iklim ve toprak yapısına sahip TR41 bölgesinde, Bursa ve Bilecik'te meyvecilik ve sebzeçilik, Eskişehir'de tahıl ürünleri ve şekerpancarı üretimi öne çıkmaktadır.

Bu derlemede TR 41 bölgesi altında bulunan Bursa-Eskişehir-Bilecik illerinin tarımsal potansiyelinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

2. TR-41 Bölgesinin Genel Alan Durumu

Tablo 1'de görüldüğü üzere TR-41 bölgesinin genel alanları görülmektedir. Buna göre; Bursa ve Bilecik illerinde Orman alanları genel alanların büyük bölümünü oluştururken, Eskişehir'de ise tarım alanları ön plana çıkmaktadır. Bu durum Bursa ve Bilecik illerinin topoğrafik anlamda engebeli, Eskişehir ilinin ise daha düz olmasının sonucudur. En az alanlar ise yine Bursa ve Bilecik'te çayır-mera, Eskişehir'de ise diğer alanların olduğu görülmektedir. Eskişehir'de çayır-mera alanlarının fazla olması bölgenin hayvancılıkta öne çıkmasına neden olmuştur.

Üç ilde de diğer alanların fazlalığı dikkat çekmektedir. Bu alanlar içerisinde meskûn mahal sulak alanlar ve sanayi alanlar girmektedir. Bunlara ek olarak Bilecik ilinde keleme olarak nitelendirilen ekilmeyen alanlar bulunmakta olup, keyfiyetten ya da problemlerden kaynaklı boş alanlar olarak da diğer alanlar içerisinde yer almaktadır.

Tablo 1. TR 41 Bölgesinin Genel Alan Durumu

Alan	Bursa		Eskişehir		Bilecik	
	Alan (100 ha)	Oran (%)	Alan (100 ha)	Oran (%)	Alan (100 ha)	Oran (%)
Tarım alanı	369.72	33.96	548.38	41.09	125.08	29.04
Orman	483.54	44.42	410.17	21.00	228.64	53.09
Çayır mera	22.97	2.11	293.17	29.38	6.50	1.51
Diğer alanlar	212.384	19.51	119.02	8.52	70.48	16.36
Toplam	1.088.65	100	1.396.00	100	430.70	100

(Anonim, 2024a,b,c).

3. TR-41 Bölgesinin Tarımsal Alan Durumu

Tablo 2 ve 3'de Bursa ilinin tarımsal alanları ve dağılımı verilmiştir. İlde en çok 143.61 ha ile tarla arazisi olduğu, bunu sırasıyla 69.94 ha ile kullanılmayan alanlar, 49.35 ha ile meyve, 44.01 ile zeytinlik ve 34.91 ha ile sebze alanları takip etmiştir. Tarla tarımı içerisinde en fazla ekim alanı buğday, silajlık mısır ve ayçiçeği yer almaktadır. Meyve-sebze sıralamasında en başı zeytin alırken, ceviz alırken bunu sırasıyla domates, ceviz ve armut takip etmektedir. İlde farklı olarak taze fasulye ve incirin de yetiştirildiği Tablo 3'de görülmektedir.

Tablo 2. Bursa ili tarımsal alan dağılımı

Tarım alanı	Alan (100 ha)	Oran (%)
Tarla	143.61	38.84
Meyve	49.35	13.35
Zeytinlik	44.01	11.90
Sebze	34.91	9.44
Bağ ve süs bitkileri	3.13	0.84
Nadas	24.67	6.70

Kullanılmayan alan	69.94	18.91
Toplam	369.72	100

(Anonim, 2024a)

Tablo 3. Bursa ili tarım ürünleri üretimi

Gruplar	Ürünler	Ekilen alan (1000 da)	Üretim (1000 ton)
Tarla	Buğday	526.810	198.66
	Mısır (Silaj)	226.020	1.299.87
	Ayçiçeği	168.92	47.808
	Mısır (Dane)	143.19	155.33
	Arpa	112.41	39.47
	Yonca	105.32	431.15
Meyve-Sebze	Zeytin	440.11	187.69
	Domates	160.66	1.422.20
	Ceviz	91.06	16.111
	Armut	86.19	225.80
	Şeftali	60.67	105.58
	Kiraz	56.55	54.48
	Taze fasulye	38.33	67.85
	İncir	29.98	27.98

(Anonim, 2024a)

Tablo 4 ve 5’de Eskişehir ilinin tarımsal alanları ile tarım ürünleri dağılımı verilmiştir. İlde en çok 380.57 ha ile tarla arazisi olduğu, bunu sırasıyla 152.07 ha ile nadas, 11.46 ha ile sebze ve 4.28 ha ile meyve alanları takip etmiştir. İlin karasal iklim göstermesi kuru tarımın dolayısıyla da nadas alanlarının fazla olmasına neden olmaktadır. Kurak iklimin görüldüğü ilde en fazla üretim alanı buğday ve arpada olduğu görülmektedir. Yine tanelik mısır, şeker pancarı ve ayçiçeği üretimi de azımsanmayacak düzeydedir. Eskişehir ilinde sebze-meyve üretiminin başını çerezlik kabak ve ceviz çekmektedir. Soğuk ekoloji etkisinde olan ilde az miktarda da olsa kiraz ve elma üretimi de yapılmaktadır. Eskişehir ilinde yine roka ve bezelye üretiminin de olduğu Tablo 5’de görülmektedir.

Tablo 4. Eskişehir ili tarımsal alan dağılımı

Tarım alanı	Alan (100 ha)	Oran (%)
Tarla	380.57	69.40
Sebze	11.46	2.09
Meyve	4.28	0.78
Nadas	152.07	27.73
Toplam	548.38	100

(Anonim, 2024b)

Tablo 5. Eskişehir ili tarım ürünleri üretimi

Gruplar	Ürünler	Ekilen alan (1000 da)	Üretim (1000 ton)
Tarla	Buğday	1.610.02	389.97

	Arpa	1.118.85	208.83
	Mısır	284.99	271.08
	Şeker pancarı	246.20	1.580.56
	Ayçiçeği	212.63	72.89
	Yulaf	131.19	25.66
	Mısır (silajlık)	49.45	246.79
Meyve-Sebze	Kabak (Çerezlik)	37.52	4.12
	Soğan (kuru)	35.26	154.38
	Kiraz	8.48	10.75
	Roka	8.74	19.63
	Ceviz	8.16	1.285
	Marul	6.58	23.17
	Elma	5.61	10.81
	Bezelye	4.91	5.40

(Anonim, 2024b)

Bilecik ilinin dört farklı bölgede yer alması ilin tarımsal üretim desenini çeşitlendirmektedir. Tarla tarımının yaygın olduğu ilde, keleme alanının ise ikinci sırada olduğu ve çok fazla yer kapladığı ortadadır. Tarla tarımı içerisinde en fazla ekim alanı buğday ve ayçiçeği yer almaktadır. Türkiye’de sadece Bilecik ilinde tarımı yapılan şerbetçiotu ekim alanı ise 182 bin da olarak öne çıkmaktadır. Diğer taraftan Bilecik ilinde en fazla ekim alanı bulunan meyve-sebze sıralamasında en başı ceviz alırken bunu sırasıyla şeftali ve kiraz takip etmiştir. Bilecik ilinde yine kavun, karpuz, üzüm ve zeytin üretiminin olduğu da Tablo 7’de görülmektedir.

Tablo 6. Bilecik ili tarımsal alan dağılımı

Tarım alanı	Alan (100 ha)	Oran (%)
Tarla	57.07	%46.00
Sebze	5.92	%5.50
Meyve	15.25	%12.00
Nadas	9.44	%7.50
Kavaklık	1.15	%1.00
Keleme	36.12	%28.00
Toplam	125.08	100

(Anonim, 2024c)

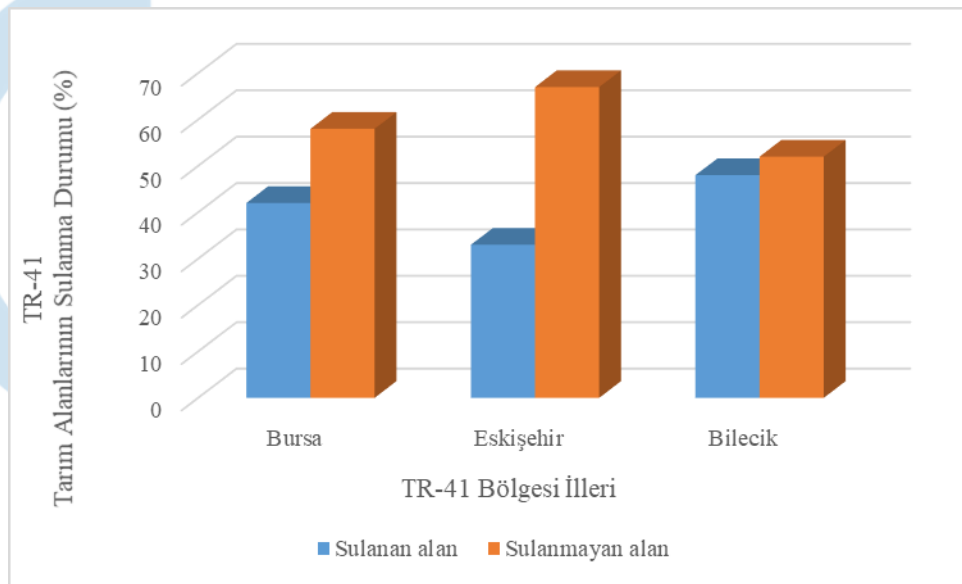
Tablo 7. Bilecik ili tarım ürünleri üretimi

Gruplar	Ürünler	Ekilen alan (1000 da)	Üretim (1000 ton)
Tarla	Buğday	305.20	70.39
	Ayçiçeği	99.67	18.39
	Arpa	73.66	15.07
	Yulaf (yeşil ot)	19.80	12.11
	Yonca	19.22	40.12

	Şerbetçiotu	1.82	1.48
Meyve-Sebze	Ceviz	56.64	2.16
	Şeftali	22.02	36.65
	Kiraz	21.89	14.27
	Domates	17.75	127.42
	Zeytin	17.51	3.34
	Üzüm	10.47	6.53
	Karpuz	10.46	68.56
	Kavun	5.37	13.53
	Barbunya	4.23	4.81

(Anonim, 2024c)

Şekil 3’de TR-41 Bölgesi tarımsal alanlarının sulama durumları verilmiştir. En çok sulanabilen tarım alanlarının Bilecik (%48.00), en az ise %33.00 ile Eskişehir ilinde olmuştur. Bursa ilinde ise sulanabilen tarım alanları oranı %42.00 olarak belirlenmiştir (Anonim, 2024a, b, c).

Şekil 3. TR-41 Bölgesinin Tarım Alanlarının Sulanma Durumu

Tablo 8’de TR-41 Bölgesinin hayvan varlığı görülmektedir. Büyükbaş hayvancılığı bakımından Bursa, küçükbaş hayvancılık bakımından ise Eskişehir ön plana çıkmaktadır. Arıkovanı bakımından Bitkisel çeşitlilik bakımından zengin olan Bursa ve Bilecik ilk 2 sırada yer almıştır.

Tablo 8. TR-41 Bölgesi hayvan varlığı

İller	Büyükbaş (adet)	Küçükbaş (adet)	Kanathı (adet)	Arıkovanı (adet)
Bursa	246.699	596.631	10.965.986	91.669
Eskişehir	156.902	1.266.776	2.798.100	19.577
Bilecik	35.510	162.985	23.210	24.336

(Anonim, 2024a, b, c)

Sonuç

TR-41 bölgesi tarımsal üretim değerleri bakımından değerlendirildiğinde, sahip olduğu yaklaşık 1 milyon ha tarım alanı ile ülke tarımında çok önemli bir konumda yer almaktadır. Bölge farklı ekolojik özellikler sahip olsa da tarım alanlarının büyük bir bölümünü buğday ve arpa üretiminin sahip olduğu açıkça ortadadır. Bununla beraber Bursa ve Bilecik ise meyve ve sebze bakımından ön plana çıkmaktadır. Seracılığın yaygın olduğu bu iki ilde marul, roka ve domates üretimi ile ülke ekonomisine katkı sağlamaktadır. Bursa ve Bilecik illeri kiraz, şeftali ceviz ve incir üretimi bakımından da ülke tarımında önemli bir yer oluşturmaktadırlar. Bu üç il arasında en küçük alana sahip olan Bilecik ilinde Türkiye’de sadece bu ilde yetiştirilen ve politik bir bitki olan şerbetçi otu da ekim alanında ve üretiminde potansiyeli yüksektir.

TR 41 bölgesi sahip farklı ekolojik ve topoğrafik koşullar ile ülkenin tarımsal ürün verimliliği ve çeşitliliğine önemli katkı sunmaktadır. Ülke tarımına bu denli katkı sunan bu bölge de bazı avantajların yanı sıra dezavantajlarda bulunmaktadır. Bunlar;

- Tarıma dayalı sanayinin gelişmemiş ya da az gelişmiş olması (Bilecik),
- Örgütlenmenin ve kooperatifleşmenin yetersiz olması (Bursa-Eskişehir-Bilecik),
- Pazarlama, marka ve tanıtım sorunları (Bursa-Eskişehir-Bilecik),
- İşleme, depolama ve paketlenme yetersizliği (Bursa-Eskişehir-Bilecik),
- Geleneksel tarım tekniklerinin kullanılması ve bilinçsiz tarımın yapılması (Bursa-Eskişehir-Bilecik),
- Tarımla uğraşan halkın sermaye yetersizliğidir (Bursa-Eskişehir-Bilecik),

Sonuç olarak, TR 41 bölgesi tarımsal durum bakımından ülke ekonomisine önemli katkı sunduğu, ancak hali hazırda bazı sorunların olduğu ortadadır. Bu sorunların çözüm çalışmalarının acilen başlatılması gerekmektedir. Nitekim girdi fiyatlarının da artmaya başladığı günümüzde tarımla uğraşan yaş ortalaması ve kırsal göçün giderek arttığı, tarımsal üretimin ise azalmaya başladığı yadsınamaz bir gerçektir.

Kaynaklar

Anonim, (2018).

(https://ab.gov.tr/files/ardb/evt/2_turkiye_ab_iliskileri/2_2_adaylik_sureci/2_2_8_diger/tckb_sege_2013.pdf). (Erişme tarihi, 01.04.2018).

Anonim (2024a). Bursa ili 2023 yılı Brifingi. https://drive.google.com/file/d/1n0X8eDbaODX2VCkwFw3YBVCD0LtgVFM3/view?usp=drive_web. (Erişme tarihi, 01.04.2024).

Anonim (2024b). Eskişehir ili 2023 yılı Brifingi. https://drive.google.com/file/d/1Iz78EMXQtV414-JW4Y4-wlqUzuVPxL_o/view. (Erişme tarihi, 01.04.2024).

Anonim (2024c). Bilecik ili 2023 yılı Brifingi. <https://drive.google.com/file/d/14ezOdXsdail1Jgfw56hRIYHxz94GITd/view>. (Erişme tarihi, 01.04.2024).